

ثقافتی ردوم اور راج، اسے جانچ اس

یاسمین ہاشم، سکالر ایم فل، شعبہ براہوئی جامعہ بلوچستان کوئٹہ
ڈاکٹر وحید رزاق، لیکچرار بلوچستان اسٹڈی سینٹر، جامعہ بلوچستان کوئٹہ
اقبال ناظر، لیکچرار ڈگری کالج کوئٹہ
عابدہ بلوچ، اسسٹنٹ پروفیسر شعبہ براہوئی، جامعہ بلوچستان کوئٹہ

Abstract:

Culture is the name of a continuous process. This process becomes the part of traditional creativity and supports a nation in its development. Explaining it traditionally, it contains the history of a nation including its civilization, custom and norms and this is culture which transfers these social norms from generation to generation. If this process in some way stops than the development of the nation also freezes which results laziness and weakness. Then here creates a space which gives an opportunity to an intellectual to explain that gap and guide the nation explaining every angle of the culture leading it to make headway.

Keywords: Culture, Social norms, Nation.

امر و راج اس مرے اوتینا زندہ تہیفنگ کن گڑاس اصول و راہنڈہیفنگ۔ اوگڑاس وڑوڈول جوڑ
کیک، ہرافتیاں گڑاس وقت و حالیت آتا خواست آتا ردٹ مونا بریرہ۔ او آخر دودور بیدہ و ثقافتی
دروشم اٹ اسہ راجی ء قانود سے ناحیثیت ء اختیار کیرہ۔ او ہندا قاعدہ قانوداک راج سے نارہشون
مریسہ اونا تاریخی درشانی ء ہم کیرہ۔ دنیا نا ایلو راج آتے آمبارناراج ہم ہندن انگا قاعدہ وقانود آتے
ٹی تینا سفر ء برجاتخسہ مون مُستی راہی روان ء۔ دا قانود آک ثقافت و رسم دودنا شکل اٹ ساڑی ء۔
رسم و دود ثقافتی پڑا اسہ بنداوی ء بشخ اس شمارمریک کہ داراج نا کلچر نا ایلو بشخ آتے سوگوی اٹ اسہ ایلو
تون گنڈینگ نا کاریم ء کیک۔ ہزار آسال آتیاں برجا انگا رسم و دود آک اینونا جدید و روا خاص وڑٹ
شاری چا گڑاٹ مچہ بھازن و تمیسہ ٹی ء۔ ولے خلقی و قبائلی حد و حویل اٹ داوسکان تے ہموخدر سوگو ء
اخدر کہ اینو آن مُست مسنو۔ ہندن رسم و دود آک وخت و حالیت آتا خواست و گرج آتا ردٹ بدل ہم
مریسہ بسنو۔ ولے اوقتا بنداوی گرج ہمیش برجا سلیسنے۔ داڑان مُست کہ نن ثقافت نا تالانی و فکری

رویہ غاتے پر کھن وپہہ مرین دودور بیدہ نا ثقافت تون بنداوی تعلقہداری ناچکنکو جاج اس البینہ۔
رسم وودود:-

دنکہ نن بڑ زپارین کہ دودور بیدہ خاک راج سینا چند نامشا ورضایا وخت و حالیت آتا خواست آتا رڈٹ جوڑ مرو کو اصول وراہند آکو۔ ہرازندہ تدیفنگ تون اوارا اور راجی کیئی وچا ہنداری تا سوب ہم مریرہ۔ اوراجی رویہ غاتا پاش انگا کارکڑ دنا جاج ۽ ہم مونا اتیرہ کہ داراج ناظا ہرائنس ۽۔ اودانا دروشم امر جوڑ مریک، دودور بیدہ کہ اودے رسم ورواج نا پین ہم تننگ، ثقافت وانگریزی اصطلاح ”Culture“ نا اسہ نمہ دارع بشخ اسے۔ کہ داخ زندنا ایلوش آتیبون اوارتمیسہ انسانی زندنا اسہ خاصو شکل اس مونا اتیک۔ دودور بیدہ خاک ننلس زنداٹ پاش انگا کڑ دنا درشانی ۽ کیرہ۔ ودی مننگ آن الیس کہینگ اسکان ناہر خارجی عمل آن نن گدریگنہ رسم وودودا دے درشان کیک۔ دوداسہ بندغ ناچا گڑڈٹی تیوئی راج ۽ تینارکھٹی تخک انتے کہ داتیوئی راج نا اسہ تاریخی ۽ میرات اسے۔ ہرادے نن قانونی وڈٹ امنہ کریسہ دانا پابندی ۽ کینہ۔

علی عباس جلاپوری تینا کتاب ”رسوم اقوام“ ٹی رسم آتا قانونی حیثیت نارداٹ چندی ماہر آتا حوالہ ۽ ایٹک ہرا تا پانگ ۽ کہ ”مست نازمانہ ٹی رسم آتے قانون دنا درجہ تننگا کہ اوانو پگہ ہم قانون نا بھلوش اس ہمو متکنا رسم آتا زیہا سلو کے۔ ہمو قانون آتا پابندی دا خاطر نن ہم کنتنگ کہ او مست نارسم آتا زیہاٹو“۔ (جلاپوری، 2000)

ابہن ہم دا انسان نافطرت ۽ کہ اوتینا باوہ پیری آگڑ اتے بھازا ہیت ایٹک۔ او اوقتا بدل کنگ ۽ باز گناہ و مشکل ۽ کاریم اس سرپند مریک۔ ہندن رسم وودودا تعلقہداری ۽ راج نا اوارانگا اخلاقی رویہ غاتیبو گندیسہ او پانک کہ ”رسم و اخلاق اٹ ہم اسہ پینگو نو تعلقہداری سے ناپٹ و سٹ مننگ کیک۔ انتے کہ تاریخی رڈٹ اخلاق نا صورت اٹ متکنا رسم آتے آن عقلی تعبیر کننگانہ۔ دا خاطر نن امر و راج اس مرے اونا رسم وودودا اک اونا اخلاق نا پٹ و پولی جاج اٹ کمکار مریرہ۔ (جلاپوری، 2000)

یقین اٹ راج سینا اخلاقی رویہ او اقدار آک اونا باز خوڑت جاج ۽ انگ کیرہ، اخلاقی رویہ نننے دا

پانگ کہ اسہ راج سے نا احساسات آک انت ء۔ اونا سوچنگ ودرشان و عمل نا خاص انگا انداز امر ء۔
 پروفیسر انور جمال نارڈٹ ”رویہ زندنا درشانی نا اسہ انداز سے نا پن ء اسہ بندغ اس امر سوچک
 اونا توٹی بش ناوڑ وڈول انت ء۔ اونا گڑا تا باروٹ نقطہ نظر اوسوچ انت ء۔ اوزندنا انت معنہ ایٹک
 امر تشریح کیک دا اونا رویہ ء۔“ (جمال، ادبی اصطلاحات، 113)

ہندن رویہ بیرہ اسہ بندغ سے نا ہم مننگ کیک کل راج نا ہم، او ہندا اخلاقی و اقدار نا پیمانہ غاک ء ہرا
 راجی رویہ نا درشانی نا وسیلہ ہم مریرہ۔ اودا کاریم اسہ وقت اس ہند نو بریک کہ بیرہ رسم و دود نا کج آن
 بھلن سلپک۔ اگہ نن زرس دا عمل اٹ تالانی امیہ دادے ثقافت ”Culture“ نا آدینک اٹ
 پرکھن تو دانا ایلوئنج آک ہم نامونا داتا کمک گاری ٹی اوار تمرہ۔

ثقافت ”Culture“

ابہن تولس وڑٹ ثقافت نا لوز انگریزی اصطلاح Culutre نا جاگہ غا استعمال مریرہ بسنے ولے ڈاکٹر
 جمیل جالبی، ڈاکٹر سید عبداللہ تون اوار پین چندی پامدار آک داہیت آمنہ کیرہ کہ لوز ثقافت
 Culture نا تیوئی معنہ، تالان انگا مفہوم آپور و بنگ کپک۔ ہندن لوز تہذیب ء ہم او بیرہ خارجی عمل
 آتا درشانی سر پندریرہ۔ ڈاکٹر جمیل جالبی نا پانگ ء کہ لوز ”تہذیب“ نا زور پشن نا گڑا او طرز عمل نا
 درشانی ء ہراٹی خوش اخلاقی، وڑ وڈول، گفتار و کڑ دا اوار ء۔ دے اس کہ لوز ”ثقافت“ نا زور ذہنی صفت
 آتے آٹے، ہراٹی علم و فن نا ماہری اوشونداری نا صفت آک اوار ء۔ ہندا خاطر ان ای تہذیب و
 ثقافت نامعنہ غاتے اوار شاغسہ داڑکن لوز ”کلچر“ ء استعمال کرینوٹ کہ کلچر اسہ ہند نو لوز اسے ہرا زندگی
 نا کل گڑا تا اوزہنی مریر یا مادی، خارجی مریر یا داخلی دا کل نا کالحوائی ء کیک۔ (جالبی، 1997، 42)
 دکنہ نن پارین کہ رسم و دود ثقافت یا کلچر نا بیرہ اسہ بخ اسے کہ اوٹی راجی درشانی نا اسہ پلو اس ڈھکو کے۔
 ہندن ہرا تم ہیئت کلچر نا بریک تو دا اسہ تالان ء مفہوم و معنہ اس مونا ایٹک۔

”انسانی تپہ غاتا وڑ وڈول، مذہبی، راجی، دودور بیدہ، توٹ و بش، پچ و پوشاک و گن و خور نا تپٹی
 اقدار، عقیدہ و فکر آتا اوار ی ء ثقافت یا Culture پانگ۔“ (جمال، 2016، 87)

بڑز کو تعریف آتیاں اندازہ مننگ کیک کہ ثقافت یا کلچر تینا معنہ و مفہوم اٹ اخدر تالان ء۔ دا

تینا تیبٹی انسانی زندگی اور رویہ غاتا ہر ظاہر و باطن نا جانچ و الیک۔ ہر او نا عملی و نفسیاتی چاہنداری و مونا اتیک اور نشان کیک۔ او ہندا بند او آتیا فیض احمد فیض او ایلو چاہندار آک دانا تعریف و چندی بشخ آمیٹ کرینو۔ ہر افنیان اولیکو عقیدہ، اقدار، افکار، آزموندہ و۔ ارمیکو عادت، وڑوڈول، رسم و دو، اخلاق او مسٹیکو ٹی فنون، ادب، ساز و زبیل، مصوری، ماڑی، کشیدہ کاریک او ارء۔ (جمال، 2016، 86)

داٹی چو شک سے نا گنجاشت سلپک کہ دا بڑوکل بشخ آک کہ رسم و دو دانا اسہ بشخ اس و۔ او ارمیسہ اسہ راج سینا اسہ تیوئی تصویر اس کشیرہ۔ او دا تصویر ہمو وخت اسکان پورومنگ کپک ہرا وخت اسکان داخل خواست آک پورومفسہ ہندن ن اگہ اسہ راج سینا تاریخی و نفسیاتی پلو آتے پٹنگ ہم خوان تو ہمو وخت اسکان داٹی سرسوب منگ کپنہ ہرا وخت اسکان او نا داخل گرج آتے مونا تخیسہ او نا جانچ و الین۔

شفیق احمد عزیز ثقافت نامعنه و یونان ناعبادت آتیبون گندیسہ پانک کہ ”ثقافت متکنا یونان ٹی عبادت نا وڑوڈول آتے پارہ۔ ہموکل اعتقاد، شرک و پال، رسم و دو، روایت و مجلسی دیوان آک بنائی انسان آتا مقدس انگ خیال و فکر آک و ہرا زمانہ تون او او ار پام اس جوڑ مریسہ اینونا وخت اٹ سرمنگ آن پد گدرینگو کا وخت آتا یا نگری اس جوڑ مسر“۔ (عزیز، 1999، 33-32)

دا اسہ پاش و حقیقت اسے کہ ثقافت یا کلچر نار دوم اٹ ہزار آسال آتا آزموندہ غاک و ڈھکو کو۔ عقیدہ و قدر، فکر و آزموندہ غاتیبون او او رتوٹ و بش، رسم و دو، شرک و پال، ادب و اخلاق نا کسرتے آن گدرینگسہ اسہ راج سینا بیرشتی سفر نا پارغہ کام خلیسہ بسنے۔ ہرا ٹی فن و ہنر، ساز و زبیل و ایلو تخلیقی آرو یہ غاتے ٹی پینگونی بسنے۔ او دا پینگونی ہراڑے اسہ راج سینا چاہنداری، شوننداری ٹی بھلو کردار اس ادا کرینے۔

ہموڑے او نا گدرینگو کا وخت، حالت او قدر و کوچ نا تاریخی حیثیت و ہم نمہ دارکننگ اٹ مدت گار مریرہ۔ ہندن کہ کلچر یا ثقافت انسان و راج نا پاش و ڈھکو کا رویہ غاتا درشانی و ایک ہموڑے تیبٹ ثقافت نا جوڑ منگ اٹ ہم راج نا تینا کڑو افکار آک بھاز بھلوا ہمیت اس تخرہ۔

ڈاکٹر سلیم اختر نا بقول:

”کلچر نا جوڑ منتگ نا عمل داخدر پاش و آسان اف۔ دائی چندی وڑ نا عمل ورد عمل نا کیفیت اس رسینگ۔ مذہب، قومی فخر و ناز، حد و حویل و حالت او خاص ء دور سے نا اقتصادی و سیاسی پام اوار ء۔“ (اختر، 2001، 310)

ہندن داوڑ نا کل عمل آتے ڈاکٹر سلیم اختر بند اوی قرار ترسیہ دادے لس شعور نا پن ایٹک، اونا پانگ ء کہ دا کل عمل آک اوار تمیہ دادے مدان مدانا متاثر کیرہ او قومی کلچر نا دروشم ایترہ۔ (اختر، 2001، 311)

داڑے داہیت مونا بریک کہ تیوی زندگی ہر رنگ ہر وڑ ء ثقافت پانگ، ہرائی ہر گڑ اوار ء۔ ثقافت نا شوندری ذہنی وڑٹ ہم مریک، او عملی وڑٹ ہم۔ دانا دروم ناردر جاع، دودور بیدہ غاتا قانوند آک ہم اونا سیبومریرہ۔ او ہندا کان اسہ راج سینا زبیا غادروشم مونا برسیہ اودے بیرشتی زندگی پارغہ دیک۔ ڈاکٹر سید عبداللہ ہم کلچر نا اصطلاح ء مونا ایٹک اونا پانگ ء کہ:

ثقافت Culture زندگی گدریفنگ نا ہمووڑ وڈل آکو ہراچو زور اکی سے آن بغیر رضا و منشائی راج نا غٹ بندغ آتے اوار ء حیثیت سے اٹ زیبدار تخہ، ہراڑان زندگیات معنہ ودی مرے او اوٹی اسہ حُسن اس برے۔ (عبداللہ، 2001، 9)

ایہن ہم اگہ زن کلچر نا غٹ بشخ آتے اسٹ اسٹ آہرن توننے اندازہ مریک کہ دا کل بشخ آک تینا منٹ بیرہ بشخ افس ادارہ سینا حیثیت ء تخہ۔ ہراوڑ نا وڑ سیٹ انسانی جوزہ و احساس آتا درشانی نا وسیلہ مریہ بسنو۔ انسانی زندگی زبیدار و گچین جوڑ کرسیہ اونا شوندری نا عمل یقین اٹ انسان ناراجی زندگی بناغان مریک۔ دا اسہ ہندو بنا سے ہرا انسانی زندگی نہ بیرہ بہوشی نا تارمہ غان کشا بلکن مون مُستی کن اسہ زبیدار ء کسر اس ہم تس۔ ہنداڑتون اوار اواردا کسر انسانی سوچ و خیال ناردوم ء ودیفسہ اونا شعور نا کچ ء ہم بھاز بڑ زادرے۔

داڑے داہیت ء ہم منوی تمک کہ اول ہر بندغ ولد اہر راج تیوی انسانی شعور اٹ بشخ شافیہ اودے اوار ء کلچر سینا بند اویٹک۔ بلکن عملی وڑٹ دانا دروم و شون اٹ ہم کردار ادا کیک۔ اگہ زن دارویہ غاتے

جتا کر یسہ بیرہ راج وتپہ غاتا بند او آہرن تو ہندن لگک کہ چندی گڑاک انسان آتا اور اہنگا ثقافتی و چاہنداری ناسوب مسر۔ ڈاکٹر جمیل داہل ۽ کلچر ناپن ایتک۔ اونا پانگ ۽ کہ کلچر ہموکل ناپن ۽ ہراٹی مذہب، عقیدہ، علم و اخلاق، معاملہ، توٹ و بپش ناعنوان آک اوفنون و ہنر، رسم و دود، کارکڑ، قانون، ساعت تیری و ایلوکل عادت آک اوارے۔ ہراتیٹی اسہ بندغ اس راج ناسہ بشخ سے نا حیثیت اٹ اوڑدہی یک۔ او داہل گڑاتا پوروی آن راج نا مختلف بندغ آتیٹی اسٹی اس ودی مریک۔ ہرانا ذریعت اٹ انسان آتا نیامٹ جوان و گندہ ناسہ فرق اس پیش تمک۔ کلچر اٹ زندنا مشغولی و ساعت تیری، ہنر و علم و فن ۽ بڑزکو ہند سے آرسیفنگ، خراب اہنگا گڑاتے جوان کنگ، تنک سینی ۽ اومری تے اے سرکنگ، غیرت و خوداری، قربانی و وفاداری و دی کنگ، راج ٹی خوکی و چس، اخلاق و سوبری، عادت آتے ٹی شاہتگی، ہیئت ٹی ہنینی، تینا تاریخ ۽ شرف دار کر یسہ دادے پین نمہ دارکنگ اوارے۔ (جالبی، 1997، 42)

انسان ہر اتم آن راجی شعور نا خواجہ مسنے اونا اقدار آک ثقافتی دروشم الیسہ مون، مستی گام خلکنو ہمودے آن او جوانی ناسوچ ۽ ردوم تریسہ بسنے۔ ساز و زبیل اودے فطرت نا پارغہ درینے۔ ہندن ادبی تخلیق اٹ ہم او ہر ہمو گڑائے شیف خلکنے ہراٹان راج نا کسرشونی مفک بلکن پد بنگ ناسوب آک و دی مریرہ۔ خیر و شر نا جنگ او دا جنگ ٹی مدام خیر نا سرسوب مننگ قصہ غاتا بند او ی سخت مسنے۔ رسم و دود اودے قانون آتا پابند کرینے۔ او تیوٹی کلچر نا روایت اودے تینا روایت آتا چا گڑوٹی بیرشتی ۽ زند سے نا خواجہ کر یسہ شرف دار کرینے۔ شوننداری نا رد بند تو مون مستی گام خلکنے۔ دانانج اٹ ہزار آسال تا ہند روایت آک اینو ہم سوگوے۔ او اینو ہم راج و انسان نادوٹی الیسہ اونا کسرشونی ۽ کر یسہ ٹی ۽۔

گڈسر:

ثقافت نا عمل اسہ برجاء عمل سے۔ حرکت و حیات نا دا عمل اسہ تخلیقی روایت سے ناسوب مریسہ راج آتے روشن ء کسر نشان ایتسہ کا ہک۔ اگر دادے نن روایت نارنگ اٹ بیان کین تودا پانگ مریک کہ اسہ راج سینا بیرشتی، ذہن و نفسیاتی رویہ، میراث و چاگرڈاٹ ولشت کروکا رسم و دود، پیچ و پوشاک، ادب، اخلاق، فکر و پام ناسفر اسہ نسل آن ایلونسل اسکان سفراٹ تینا تیٹی اسہ تیوئی تاریخ اس تحک۔ اسہ ادارہ سینا وڑہیل و ہیلداری نا عمل آن گدریٹنگسہ اسہ سخ اس مونا تیک۔ آزموندہ اس جوڑ مریسہ بروکاتے اوفما فاندہ و نسخان نافرک اٹ تحک۔ اگہ دا عمل وختس سلیک تو پارہ کہ اوراج آتا ردوم ہم سلیک۔ اوفما تیٹی نابودی و کم لائی نا کچ زیات مریک۔ دا خاطر ان داردٹ نہ بیرہ نوشت نا گنجائش زیات ودک بلکن دانا نفسیاتی پٹ و سٹ نا گرج ہم تینا جاگہ غا برجاء اگہ نن دا کل پس منظر اٹ تینا راج ء آدینک کین تونن تو اسہ پارغہ ماضی ناروایت سوگوختنگک و لے ایلو پارغہ داردٹ کاریم ناکی دانا روشن آپلو آتے تارمہ کریسہ ٹی ء۔ زانت کارنا کاریم راج نار اہشونی ء اودارا ہشونی ثقافتی دروشم ناہر پلو ء ملیسہ اونا رجانات آتا تشریح و اوٹی ڈھکو کا پام ناپاش کنگ ہم ارے۔ تاکہ راج اوراج تون گڈ و کا خیالاک متکنا وخت آن پوسکنا دورٹی گام خلنگ نا قابل جوڑ مریر۔ اوراج ء شون الگ ناسہ جو انوموقع اس دو برے۔

کتاباک

- اختر، سلیم، ادب و کلچر، 2001، سنگ میل پبلی کیشنز لاہور
 جالبی، جمیل، پاکستانی کلچر، 1997، نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد
 جمال، انور، ادبی اصطلاحات، 2016، نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد
 جلاپوری، علی عباس، رسوم اقوام، 2000، تخلیقات لاہور
 عبداللہ، سید، کلچر کا مسئلہ، 2001، سنگ میل پبلی کیشنز لاہور
 عزیز، شفیق احمد، ادب، لوک گیت اور کہانیاں، 1999، نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد